

Digitalisering Nederlandse collecties op de goede weg

Marco de Niet en Gerhard Jan Nauta Nederland doet het in Europees verband goed met het digitaliseren van collecties, toch is meer dan de helft van het digitale erfgoed nog niet via netwerken beschikbaar. De huidige auteurswet is hierbij een van de obstakels.

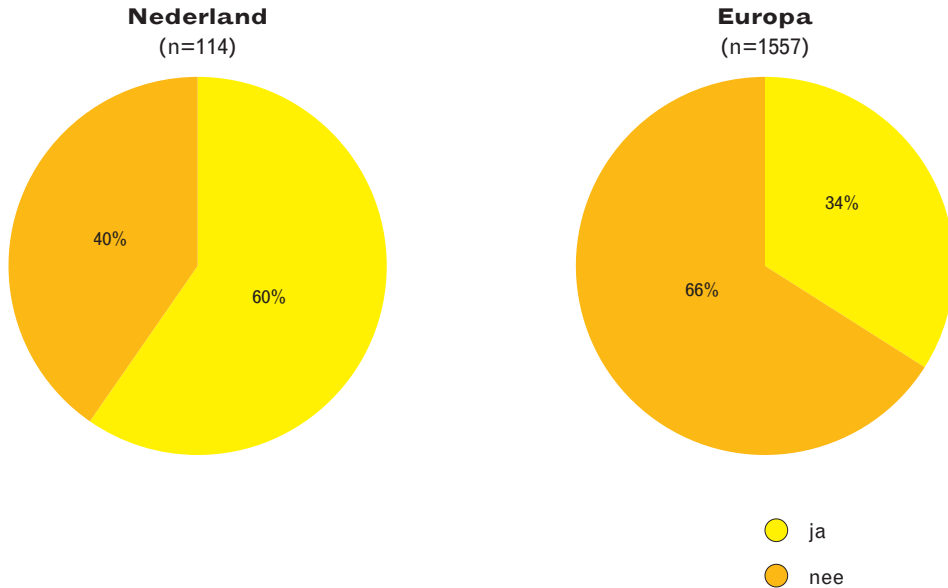
In de *Museumbrief: samen werken, samen sterker* van 10 juni 2013 schrijft minister Bussemaker over de museale collectie: ‘De collectie is nog te weinig fysiek en digitaal beschikbaar voor het publiek’ (Bussemaker 2013, 5). De minister haalt geen bron aan die deze bewering onderbouwt, maar wat betreft het digitaal erfgoed is er in de afgelopen jaren goede voortgang gemaakt met het verzamelen van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens, zodat dat gedeelte van de uitspraak gecontroleerd kan worden. Het Europese project Enumerate, waarin Nederland een leidende rol speelt, vormt een goede basis voor een weergave van de stand van zaken.

Onderzoek naar digitale dienstverlening

Digitaal erfgoed kent drie gezichten: gedigitaliseerde versies van fysiek cultureel erfgoed, digitaal geboren erfgoed en digitaal vastgelegde informatie over cultureel erfgoed. Het digitaal beschrijven van collecties

is in de jaren zeventig gestart, maar het op grote schaal digitaliseren van collecties is pas zo’n tien jaar geleden op gang gekomen. Er zijn diverse stimuleringsmaatregelen geweest van overheden en particuliere fondsen om het digitaliseren van collecties mogelijk te maken, van kleinschalige regelingen tot miljoeneninvesteringen, zoals in programma’s als Het Geheugen van Nederland, Metamorfoze en Beelden voor de Toekomst.

Niet lang na de komst van deze subsidie-regelingen hebben instellingen als het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Stichting DEN (Kenniscentrum Digitaal Erfgoed), de Nederlandse Museumvereniging, Erfgoed Nederland (het landelijk sector-instituut voor erfgoed) en de tijdelijke sectorale taskforces een start gemaakt met onderzoek naar digitale dienstverlening door erfgoedinstellingen, zoals *ICT-gebruik in musea*¹, de *ICT-monitor archieven*² en *Bezoek*



Figuur 1 & 2: *Instellingen met een informatie- en digitaliseringsbeleid in Nederland en Europa*

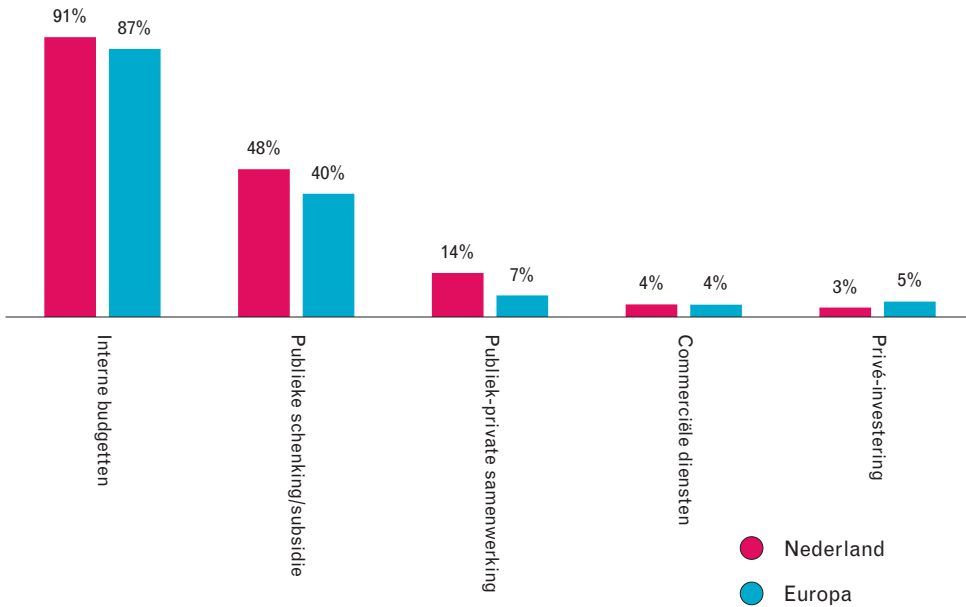
Bron: DEN 2013.

onze site.³ In 2007 heeft de Europese Commissie het initiatief genomen tot het project Numeric, een grootschalig onderzoek onder Europese erfgoedinstellingen om de grootte en het gebruik van digitaal erfgoedcollecties te meten. Omdat dit nog niet eerder op deze schaal was gedaan, was de ontwikkeling van een meetmethodologie een belangrijk onderdeel van het project. Nederland heeft aan Numeric een belangrijke bijdrage kunnen leveren dankzij de ervaring die hier al was opgedaan met kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar digitaal erfgoed, en de extra middelen die het ministerie van OCW hiervoor ter beschikking stelde. Hierdoor heeft Stichting DEN in 2008 de basis kunnen leggen voor een gegevensverzameling om de voortgang van digitalisering van cultureel erfgoed in Nederland te meten.⁴

Enumerate

Numeric is in 2009 afgerond met een lijvig rapport over de stand van digitalisering bij ca. 800 Europese erfgoedinstellingen. Een Europese Special Interest Group (SIG-STATS), onder voorzitterschap van DEN, heeft het rapport onder de loep genomen

en kwam tot de conclusie dat verdere ontwikkeling van de meetmethodologie nodig was om werkelijk betrouwbare resultaten te verkrijgen. Neem het woord 'digitalisering' ('*digitisation*') zelf. Dit is voor zoveel uitleg vatbaar, dat diverse vragen uit Numeric ambigue antwoorden hebben opgeleverd. Het vervolgproject Enumerate,⁵ gecoördineerd door het Britse Collections Trust maar inhoudelijk geleid door DEN, heeft de nadruk gelegd op de praktijk bij de instellingen: welke terminologie is het meest herkenbaar in de werkpraktijk van de erfgoedinstellingen? In Enumerate staan vier thema's centraal: de groei van digitale erfgoedcollecties, het gebruik ervan, de kosten van digitalisering en de duurzame bewaring van digitaal erfgoed. Het onderzoek is erop gericht om in de praktijk bruikbare indicatoren te vinden die de stand van zaken op de vier thema's inzichtelijk maken. De uitdaging is daarbij om het belang van cijfers voor de overheid te verenigen met het belang ervan voor de instellingen. Kunnen we cijfers boven tafel krijgen die nuttig zijn bij, bijvoorbeeld, de zelfevaluatie van instellingen?



Figuur 3: Financieringsbronnen voor digitalisering van collecties in Nederland (n = 98) en Europa (n = 1584)*

Bron: DEN 2013.

* Deze grafiek geeft niet aan hoe hoog de daadwerkelijke financiële bijdrage is per financieringsbron.

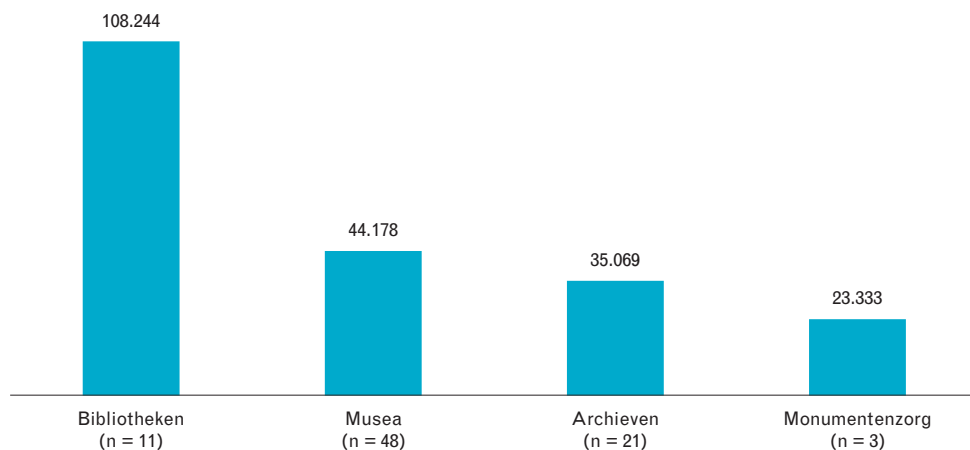
In 2012 is een vragenlijst opgesteld die in heel Europa is uitgezet met behulp van nationale coördinatoren in de 29 deelnemende landen. Het doel van de vragenlijst was om, met de resultaten van het Numeric-project in het achterhoofd, nieuwe gegevens te verzamelen over de groei, het beheer en het gebruik van digitaal erfgoed in Europa. Bijna 2000 instellingen hebben aan dit onderzoek deelgenomen,⁶ waaronder 141 Nederlandse erfgoedinstellingen, bestaande uit musea (66 procent), archieven (21 procent), bibliotheken met bijzondere collecties (9 procent), instellingen voor monumentenzorg en archeologisch erfgoed (3 procent) en audio-visuele archieven (1 procent). In het voorjaar van 2013 heeft in het kader van Enumerate een diepgravender onderzoek plaatsgevonden op de vier hoofdthema's. Tien Nederlandse instellingen hebben data aangeleverd voor het thema 'Kosten van digitalisering'. Hieronder presenteren we enkele resultaten uit het

onderzoek van Enumerate, en waar zinvol trekken we vergelijkingen tussen Nederland en Europa.

Nederlandse resultaten

In de afgelopen jaren heeft de Nederlandse overheid erfgoedinstellingen gestimuleerd hun digitale activiteiten beter in te bedden in beleidsdocumenten, zoals een informatieplan.⁷ Dit lijkt zijn vruchten afgeworpen te hebben. Meer dan de helft van de Nederlandse instellingen geeft aan beleid voor digitalisering geformaliseerd te hebben. Ter vergelijking: het gemiddelde in Europa is slechts 34 procent.

Aansluitend is gevraagd uit welke bronnen de digitaliseringsactiviteiten worden gefinancierd. Verreweg de meeste instellingen geven aan hiervoor eigen middelen aan te wenden. Ongeveer de helft van de instellingen ontvangt daarnaast subsidie uit publieke fondsen. Slechts weinig instellingen



Figuur 4: Gemiddelde per instellingstype van de geschatte jaarlijkse uitgaven aan digitalisering per instelling in 2011 (n = 83)

Bron: DEN 2013.

ontvangen financiering van individuele commerciële of private partijen of digitaliseren in publiek-private samenwerkingsverbanden. Dit patroon zien we in heel Europa. Nederlandse instellingen lijken iets meer te profiteren van publieke subsidies dan instellingen elders in Europa.

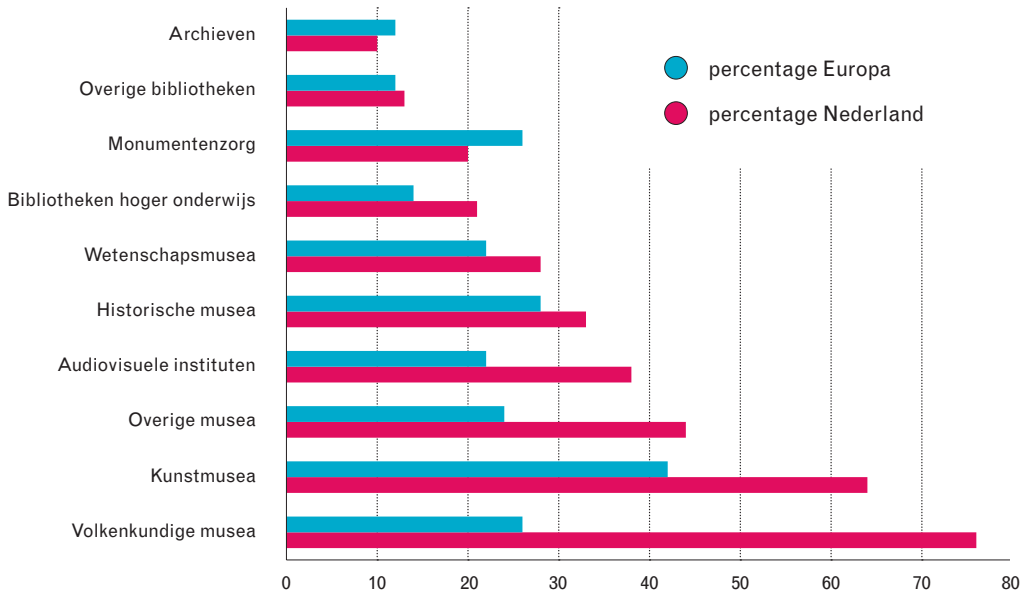
Het gemiddelde bedrag dat instellingen uitgeven aan digitaliseringsactiviteiten ligt rond de 50.000 euro. Het budget van bibliotheken met bijzondere collecties is gemiddeld genomen meer dan het dubbele van het gemiddelde budget van archieven en musea, al moet rekening gehouden worden met een effect van het relatief grote aantal wetenschappelijke bibliotheken in de steekproef. In deze budgetten zijn zowel materiaalkosten als personeelskosten meegenomen. Het budget van het enige audiovisuele instituut dat aan het onderzoek heeft deelgenomen, is hier niet getoond. Dat was in 2011 6 miljoen euro, dankzij de subsidieregeling Beelden voor de Toekomst.

Interessant is de vraag hoe actief de verschillende typen instellingen tot nu toe zijn geweest in het digitaliseren van hun collecties. In Europees verband lijkt ons land goed te presteren. Opvallend is de uitschieter

bij de volkenkundige musea. Nederlandse instellingen (76 procent) zouden volgens de steekproef een meer dan twee keer zo groot deel van hun collecties hebben gedigitaliseerd: het Europese gemiddelde is 26 procent.

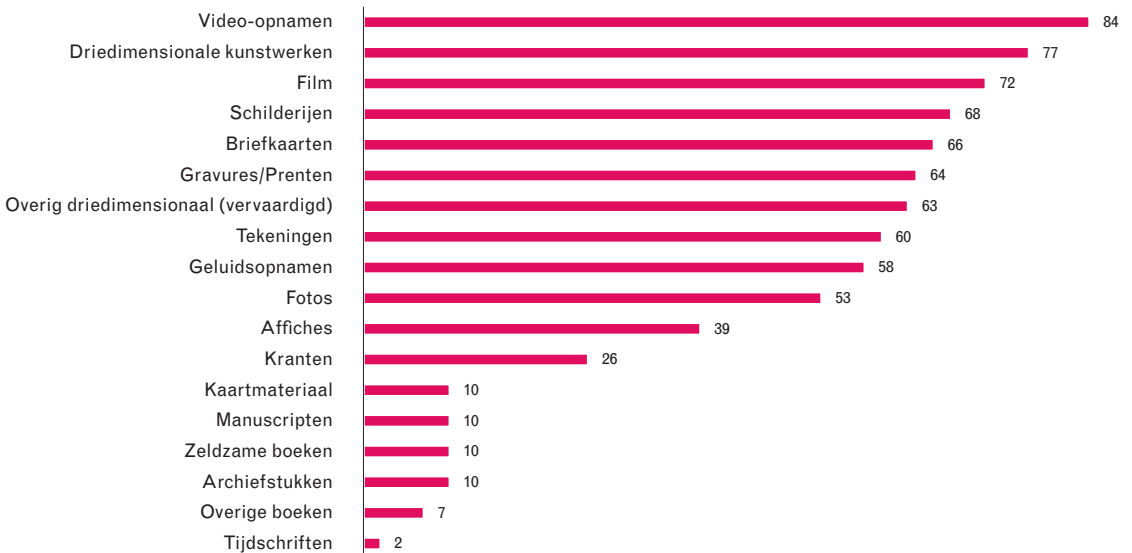
Enumerate heeft ook cijfers verzameld die enig inzicht geven in de digitaliseringsgraad per objecttype. Veel instellingen hebben zulke cijfers niet zomaar bij de hand en de vraag over dit thema was in het Enumerate-onderzoek dan ook facultatief. Tweeëntwintig instellingen gaven gedetailleerde informatie en het (voorspelbare) beeld is dat de voortgang in de digitalisering het grootst is bij beeldcollecties met relatief kleine hoeveelheden uniek erfgoedmateriaal (schilderijen bijvoorbeeld), terwijl de digitaliseringsgraad laag is bij omvangrijke collecties met complexe objecten, zoals boeken en archiefmateriaal. In Nederland moeten we rekening houden met het effect van het grootschalige project Beelden voor de Toekomst bij het interpreteren van de cijfers: dit kan de hoge percentages voor video-opnamen en film verklaren.⁸

De laatste kwestie die hier behandeld wordt, is de beschikbaarstelling van digitaal erfgoed. Meer dan de helft van het digitale



Figuur 5: Gemiddelde geschatte percentage van de collectie dat digitaal gereproduceerd is per instellingstype in Nederland (n = 113) en Europa (n = 1626)

Bron: DEN 2013.

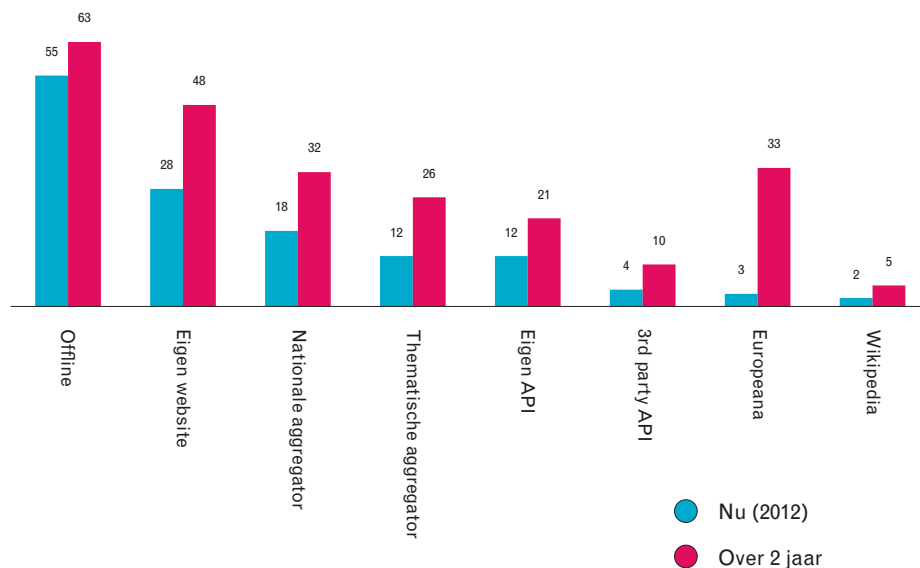


Figuur 6: Gemiddelde geschatte percentage van de analoge collecties dat digitaal gereproduceerd is per objecttype in Nederland) (n = 22)*

Bron: DEN 2013.

* Aantal respondenten: 10 musea, 8 archieven, 3 bibliotheken, 1 av-instelling.

Marco de Niet
is directeur van DEN
Gerhard Jan Nauta
is senior projectmedewerker
bij DEN



Figuur 7: Schatting van de beschikbaarheid van digitaal erfgoed in percentage van de totale digitale collectie via verschillende kanalen (n = 93)

Bron: DEN 2013.

erfgoed dat de erfgoedinstellingen beheren, is niet via netwerken beschikbaar. Hiervoor zijn enkele oorzaken te noemen. Zo maken musea steeds vaker bij acquisities digitale foto's van de aangeschafte objecten. Deze foto's worden wel in de registratiesystemen opgenomen, maar komen niet per se beschikbaar voor gebruik door derden. Een andere belangrijke oorzaak is het copyright. De huidige auteurswet is een van de grootste obstakels voor erfgoedinstellingen om hun digitale collecties via internet aan het publiek beschikbaar te stellen. De constatering van minister Bussemaker van OCW dat de digitale collecties van de musea nog te weinig digitaal beschikbaar zijn voor het publiek, is dus ook een opdracht aan haarzelf en haar collega van Justitie, om het juridische kader aan te passen aan de eisen en wensen van de netwerksamenleving.

Literatuur

- Bussemaker, J. (2013) *Museumbrief: samen werken, samen sterker*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- DEN (2013) *ENUMERATE/De Digitale Feiten 2011-2013: resultaten van de Nederlandse inbreng in ENUMERATE*. Den Haag, Stichting Digitaal Erfgoed Nederland. (www.den.nl/art/uploads/files/DEN/2013-08-30-enumerate-core-survey-NL2012-2013-def-CC.pdf).

Noten

- www.den.nl/pagina/405/publicaties-van-den/
- www.erfgoednederland.nl/projecten/monitor-ict-deskundigheidsbevordering/item6393
- www.scp.nl/dsresource?objectId=20750&type=org
- www.den.nl/pagina/350/
- www.enumerate.eu
- Het rapport voor heel Europa is te vinden op www.enumerate.eu/en/statistics/. Voor de eindrapportage over Nederland – Enumerate, zie DEN 2013.
- www.den.nl/thema/116/
- beeldenvoordetoekomst.nl